

ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ

Послідовне здійснення ринкових перетворень в економіці України протягом 90-х років привело до корінних змін у багатьох сферах суспільно-економічного життя. В процесі цих перетворень в Україні сформувалася, зокрема, нова галузь фінансово-економічної діяльності – страхове підприємництво. На його основі утворився тепер цілий ринок страхових послуг, який поки що незначний, бо складає лише 1% ВВП, але виявляє стабільність і відчутну тенденцію до зростання. Практично це один з небагатьох ринків, якщо не єдиний, який вдалося створити за такий короткий термін і якому вже тепер властиві усі основні атрибути розвинутого страхового ринку. На думку голови Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю Ігоря Яковенка, до 2000 року наш український ринок вже мало чим буде відрізнятися від ринків провідних європейських країн за рівнем, стилем роботи, за методологічною, нормативною та законодавчою базою. Безумовно, він буде поступатися їм у традиціях, досвіді роботи з клієнтами, різних суб'єктивних питаннях¹. Таким чином, з цієї авторитетної заяви видно, що традиції відіграють непересічну роль в житті як окремих господарських інституцій, так і всього суспільства. Їх брак, або ж недбайливе до них ставлення буде негативно відбиватися на економічному розвитку країни.

На жаль, поки що маловідомим є той факт, що витокам українського національного страхового ринку минуло більше століття. Історія становлення цього ринку проявляється через призму суспільно-господарської діяльності страхових закладів та великої плеяди яскравих особистостей, які заклали початок традиціям українського підприємництва, намагаючись втілити ідею національного відродження у різні форми самостійної економічної діяльності, котрі давали б нації можливість згуртуватися, досягти фінансової могутності та відкинути шовіністичні закиди щодо підприємницької неповноцінності українців. Такі спроби гнівно засуджувалися усією прогресивною громадськістю, та все ж аргументовано заперечувати можна було лише ділом. Тому варто нині пригадати, що на землях Західної України давно тому розпочали і успішно проводили протягом декількох десятиліть свою діяльність перші українські національні страхові товариства, відомі під милозвучними топонімічними назвами “Дністер” і “Карпатія”. Їх економічна, а ще більше суспільно-політична діяльність отримала того часу високу оцінку. Зокрема, відомий тоді галицький літературно-публіцистичний та громадський діяч Вільгельм Фельдман (1869–1919), високо оцінюючи цивілізаційні здобутки українців Галичини у постаті створених ними цікавого мандрівного театру, знаменитого наукового товариства ім. Тараса Шевченка та кількох університетських кафедр, із ще більшим захопленням відзначив наявність у них “навіть власної асекурації”, тобто успішно діючого тоді страхового товариства “Дністер”². Така оцінка була цілком заслуженою, тому що страхове підприємництво значно відрізняється від усіх інших тим, що для його ведення необхідні не лише великі фінансові ресурси, але й високий інтелект його працівників. Адже запорукою успіху кожного страхового товариства як тепер, так і колись, є опора на страхову математику, фахове застосування якої дозволяє виконувати розрахунки страхових тарифів, резервів та інвестиційного доходу. Тобто, вдала організація страхового закладу оцінювалася як найкращий доказ інтелектуальної зрілості нашого народу.

Потреба у власній організації страхового захисту українського населення від стихійних лих, а перш за все від пожеж, ставала все більш необхідною і очевидною. Факти столітньої давнини свідчать, що за період від 1875 до 1890 року у Галичині горіло щорічно 8239 будинків вартістю біля п'яти мільйонів золотих римських, – сума на ті часи більш ніж значна³. На жаль, тільки третина господарств бувала частково застрахованою в іноземних страхових компаніях. За ці послуги населення Галичини щорічно платило іноземним компаніям понад мільйон крон страхових платежів⁴. В цій ситуації українські господарник почали активно діяти в напрямку створення власної страхової установи. Для цього необхідно було отримати дозвіл державної адміністрації, яка безумовно побоювалася зростання конкуренції на вже опанованому страховому ринку імперії. Тому то піднята спроба української, або ж як тоді називалося русинської громади Галичини у справі самостійного вирішення проблем страхового захисту, викликала впертий опір політичних і економічних кіл та угруповань у Відні та Львові. Як згадував відомий польський дослідник страхових відносин Ігнацій Біскупський, найбільш відчутні перепони українській громаді чинили передусім австрійські власті⁵.

Перше товариство страхування від вогню з високих патріотичних міркувань планувалося назвати "Русь", але в ході дискусій до уваги був прийнятий аргумент, що у випадку фінансового краху товариства, в антиукраїнських сферах міг би появитися і поширитися злісний вислів "Русь збанкрутувала", політично небажаний, бо у цьому виразі крах страхового товариства асоціювався б із національною ідеєю. У зв'язку із цими міркуваннями, була запропонована назва "Бескид", але остаточно було обрано назву "Дністер". Як бачимо, і всесторонньо виважений вибір властивої назви для господарського товариства – теж елемент доброї етики і традиції, гідної наслідування. Адже, як прикро згадувати, скільки фірм скандально збанкрутувало протягом 90-х років із назвами "Україна", "Галичина", "Відродження".

Після тривалих переговорів все ж міністерство внутрішніх справ за згодою міністерства фінансів 9 грудня 1891 року прийняло рішення про відкриття "Дністра", як кооперативного товариства взаємного страхування. Однак, внаслідок навмисно спричиненої державною адміністрацією волокити, початок статутної діяльності "Дністром" затримався на значний період. Перші страхові операції "Дністер" почав здійснювати лише після 15 вересня 1892 р.

Від початку свого існування "Дністер" налагодив добрі стосунки з іншими, навіть конкурентними страховими товариствами. Це стало традицією, яка знайшла продовження у наші дні. За свідченням Ігнація Біскупського, в пору організації "Дністра" польські страхові товариства дотримувалися "доброзичливого нейтралітету", а коли його поява сталася фактом, то "Дністер" навіть отримав необхідну фахову допомогу від польського страхового товариства "Флоріанка" з Кракова, котре діяло вже понад тридцять років і займало добру позицію на страховому ринку краю⁶. Крім того, товариство "Дністер" не володіло ліцензією на страхування життя, тому воно пропонувало своїм клієнтам такий вид страхування від імені краківського страхового товариства "Флоріанка", на умовах вигідної комісійної винагороди⁷. Разом з тим, на ринку страхування від вогню обидва товариства діяли як конкуренти. Слід відзначити, що вже у 90-ті роки цього століття, польські страхові товариства також активно сприяли виникненню та дальшому розвитку ряду українських страхових закладів. Зокрема, акціонерне страхове товариство "Терен" з Тернополя протягом восьми років впевнено посідає провідне місце на українському страховому ринку у галузі страхування цивільної відповідальності, значною мірою завдяки тому, що вже з перших днів свого існування тісно співпрацює з різними страховими закладами Польщі.

Вільні кошти, які акумулювалися в процесі господарсько-фінансової діяльності, за Рішенням Наглядової ради інвестувалися у різні високоприбуткові підприємства. З метою здійснення цієї діяльності на високому професійному рівні, вже у 1895 році при товаристві взаємного страхування вимушено було засноване "Товариство взаємного кредиту з обмеженою відповідальністю", яке пізніше було перетворене у самостійний банк "Дністер". Згідно його статуту, клієнтами банку у першу чергу ставали ті особи, які попередньо застрахували своє заставлене майно у страховому товаристві. Трохи згодом, у тридцяті роки, кооперативний банк "Дністер" зайняв перше місце серед українських кооперативів по обсягу касових операцій. Його грошові ресурси склали тоді 26,3 відсотків від усіх коштів, які знаходилися у розпорядженні 280 закладів української кредитної кооперації, тобто майже два з половиною мільйонів злотих⁸. Отже, як видно на основі тісного переплетення інтересів, а також живої співпраці двох провідних фінансових закладів – страхового товариства та банку – виник перший український фінансовий концерн, як один із небагатьох прототипів тих, які лише тепер широко розповсюджуються на світовому ринку, отримавши сучасну назву "ALL finanz", тобто "Загальні фінанси", що передбачає тісне взаємопереплетення страхового і банківського сектору головним чином у сфері страхування фінансових ризиків. Варто відзначити, що найстаршою страховою компанією, яка працює в режимі "ALL finanz" вважається німецька страхова компанія "Bauerische Ruck", яка напочатку задумувалася як банк, хоча вона була заснована лише у 1911 році. Наші ж кооперативні товариства, як видно на цьому шляху були першими.

Опираючись на досвід "Дністра", ініціативними підприємцями було прийняте рішення заснувати також українське страхове товариство, яке б займалося страхуванням життя. Організацією такого товариства очолив професор Чернівецького університету Стефан Смаль-Стоцький. Задумане товариство під назвою "Карпатія" розпочало свою діяльність 27 серпня 1911 року.

Крім безпосередньої страхової діяльності у Галичині, ще до першої світової війни, здійснювалися успішні спроби розвивати страхове посередництво (брокерство). Зокрема, відомим було у Галичині та Буковині страхове бюро Михайла Губчака, яке приймало замовлення громадян застрахувати життя, пенсію дітей, від нещасних випадків і навіть цивільну відповідальність перед третіми особами у найбільших крайових та іноземних страхових закладах на найвигідніших умовах (найнижчі премії, найширший страховий захист)⁹.

Доброю традицією українського підприємництва, і зокрема, страхового, було доброчинництво та меценатство. На колишньому будинку-садибі "Дністра" у Львові поміщено пам'яткову таблицю, яка повідомляє, що у вересні 1909 року Лесь Курбас вперше виступив тут на студентській аматорській сцені у актовому залі.

Заслуговує уваги і той факт, що протягом кількох десятків років діяльності страхові товариства створили українську страхову термінологію для означення суб'єктів і об'єктів страхових відносин. Ця термінологія створена у відповідності з правилами семантики і українського ділового мовлення. Так, "страхувальник" – "обезпечуючий", "застрахований" – "обезпечений", а "особа, на користь якої укладено договір страхування" – "обдарований". такі терміни глибше і змістовніше передають характер страхової діяльності, оскільки "несуть" "безпеку", а не "страх", позитивні, а не негативні емоції. На незручність такої термінології, побудованій на кореневому слові "страх" звертав увагу ще у 30-ті роки болгарський вчений П. Пеев. Він вважав це ознакою недостатньо розвинутого страхового ринку, яким був ринок царської Росії в пору формування страхової термінології. страхування – це ознака ризикового страхування (забезпечення від ризиків). Те страхування, яке має нагромаджувальну мету і яке є тепер головним у високорозвинутих країнах, повинно іменуватися "забезпеченням"¹⁰.

В традиціях українського страхового підприємництва – не стояти осторонь національної політики, національних інтересів. таким воно було протягом усього часу свого існування. таким воно себе проявило, зокрема, у 1918 році, коли в Україні було вирішено створити Український кооперативний страховий союз, то керівництво "Дністра" і "Карпатії" відразу ж взяло найактивнішу організаційну участь у його заснуванні. І це відбувалося ще напередодні Дня Злуки – офіційного об'єднання ЗУНР та УНР в єдину державу¹¹. Вже значно пізніше, у 20-30-ті роки страхові товариства брали дійову участь у фінансовій підтримці організацій, які розвивали національно-визвольний рух. Таке фінансування здійснювалося завдяки проведенню міжнародних перестрахових операцій, обходячи офіційні заборони міністерства фінансів¹².

Український страховий ринок розпочав своє відродження в роки незалежної України, тобто з початку 90-х років. За цей час було розроблено законодавство (Закон України "про страхування" 1996 року), створено орган регулювання страхового ринку. Сьогодні на страховому ринку України працює більше 240 страхових закладів. Вони надають найрізноманітніші види страхових послуг. Разом з тим, український страховий ринок фінансово слабкий. За рівнем отриманих страхових платежів він займає лише 71 місце в світі, далеко відстаючи навіть від Болгарії та Словаччини¹³.

Разом з тим, український страховий ринок має значний потенціал для росту у перспективі. Досить лише сказати, що на ринку ще недостатньо розвинуті цілі його сегменти. Таким є передум ризику підприємництва. Малі і середні підприємства найбільшою мірою потребують страхового захисту. При цьому нашому ринку, крім страхування кредитів, маловідомі інші види страхового обслуговування підприємництва у галузі фінансово-господарської діяльності: страхування факторингових операцій, лізингових операцій, страхування прибутку, різних видів відповідальності підприємств.

Цілі пласти – це страхування медичних послуг, пенсій, які ще чекають свого вирішення.

Література

1. Яковенко. Перспектива ясная, нужна базовая поддержка // Финансовые услуги. – 1997. – №1. – С. 4.
 2. Feldman W. Na posterunku. – Lwow, 1902. – С. 99–106.
- Цитуємо за шкільним підручником: Polska w latach 1864–1918 / Wybor tekstow zrodlowych do

- nauczania historii. Pod redakcja, Adama Galosa. – Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1987. – С. 214.
3. Дещо про асекурацію. – Львів: Друкарня НТШ, 1893. – С. 2.
 4. Bresiewicz Tadeusz. O przymusowym ubezpieczeniu budynkow od ognia. – Lwow, 1896. – С. 5.
 5. Biskupski Ignacy. O ubezpieczeniach. – Poznan: Fiszer i Majewski. 1925. – С. 34.
 6. Там само.
 7. Кузьмич Осип. Про потребу забезпечення на життя / Кооперативна республіка. Літературна частина. – 1908. – №4. – С. 37–39.
 8. Голуб Г. М. Розвиток кредитної кооперації на західно-українських землях у 20–30 роках / Історія народного господарства та економічної думки України. Випуск 26–27. – Київ: Наукова думка, 1994. – С. 100.
 9. Господар і промисловець. – 1909. – №9. – С. 6.
 10. Мариана Маринова. Защо “осигуряване”, а не “застраховане” // Застраховател. – 1995. – №22 (37). – С. 19.
 11. Витанович Ілля.
 12. N. Torecki Ryszard. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–29. Krakow: Wydawnictwo Literackie, 1989. – С. 282.
 13. Stefaniak Joanna. Rynek Ubezpieczeniowy w krajach Europy Srodkowo–Wschodniej // Widomosci Ubezpieczeniowe. – 1998. – №9, 10. – С. 33.